

PRESEK

List za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje

ISSN 0351-6652

Letnik 33 (2005/2006)

Številka 5

Strani 27-29

Stanislav Južnič:

KOPERNIKOVA KNJIGA V LJUBLJANI

Ključne besede: astronomija, zgodovina astronomije, heliocentrični sistem, Nikolaj Kopernik.

Elektronska verzija: <http://www.presek.si/33/1631-Juznic.pdf>

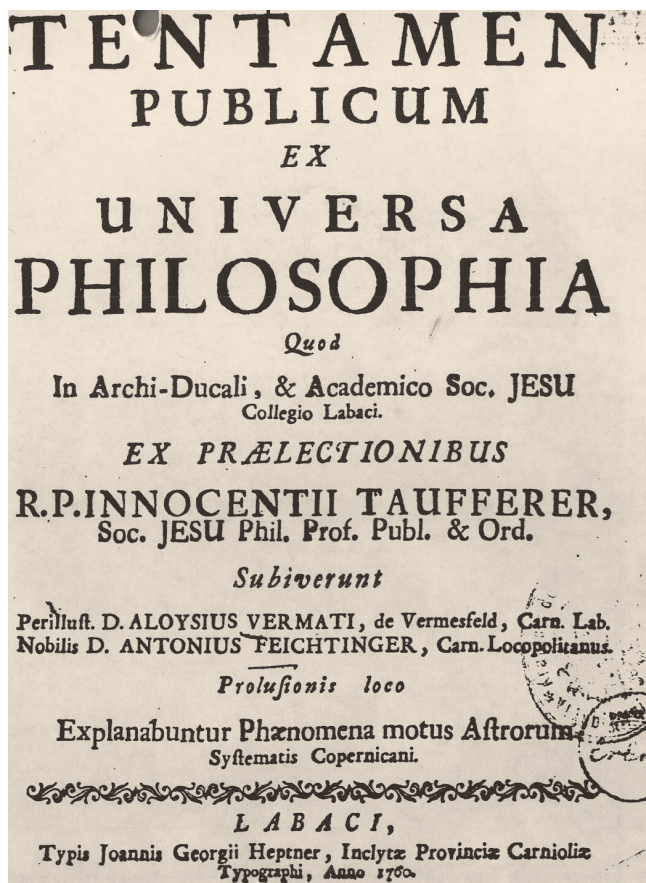
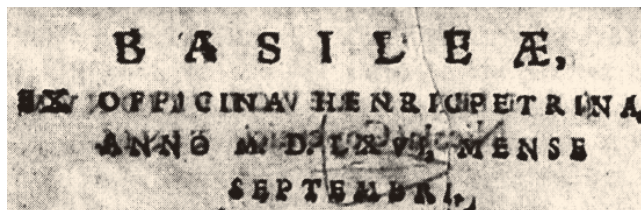
© 2006 Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije

© 2010 DMFA - založništvo

Vse pravice pridržane. Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez poprejšnjega dovoljenja založnika ni dovoljeno.

Slika 2. Zapis o izdajatelju in letu izdaje na predzadnjem listu Kopernikove knjige iz leta 1566.

Slika 3. Naslovnica končnega izpita iz posebne fizike, ki sta ga študenta Ljubljčan Lojze in Tone iz Škofje Loke opravila leta 1760 pri ljubljanskem jezuitskem profesorju baronu Innocencu Tauffererju iz Višnje Gore poleti 1760.

Večina mislecev se je s takšnim postopkom strinjala. V katoliških deželah z našo vred je prevladoval sistem Tycha Braheja. V njem se vsi planeti razen Zemlje gibljejo okrog Sonca, Sonce pa kroži okoli nepremične Zemlje. O premikanju Zemlje po Kopernikovem sistemu je v prvih šestih desetletjih po prvi objavi Kopernikove knjige leta 1543 pisalo le kakšnih deset znanstvenikov.

Kepler je bil Brahejev pomočnik v Pragi, vendar se je globoko zavezal kopernikanstvu. Še več. Iz Brahejevih meritev planeta Marsa je izpeljal, da se planeti gibljejo po elipsah in ne po krožnicah, kakor se je dozdevalo Koperniku.

Keplerjeve knjige so prodajali tudi v Ljubljani, čeprav morda ne tiste najbolj spotakljive, ki so skupaj s Kopernikovo tudi romale na indeks. Zelo verjetno so ljubljanski jezuiti nabavili Kopernikovo knjigo (1566) že kmalu po natisu, vendar so jo morali zaznamovati kot prepovedano in je niso kazali svojim študentom. Razmere so se spremenile pred poldrugim stoletjem, ko so ljubljanski jezuitje zvedeli, da bo papež kmalu umaknil prepoved »vseh knjig, ki opisujejo gibanje Zemlje kot fizikalno resničnost«. Prepoved je bila v resnici uradno umaknjena šele leta 1768, vendar so ljubljanski jezuiti zapisali svoj lastniški vpis v Kopernikovo knjigo že leta 1754 in, domnevno, z desnega spodnjega roba izrezali zaznamek o papeževi prepovedi tega dela.

Leta 1760 sta dva študenta v Ljubljani na javnem izpitu pri jezuitih že slavnostno branila Kopernikov nauk. Jezuitski poročevalec je pozorno opisal dogodek: »V tem letu smo priredili deset javnih razprav o fiziki z velikim izpitom, kjer so študentje pred avditorijem branili veliko fizikalnih teorij skupaj s poskusi ... Sodelovali so slušatelji prvega in zadnjega letnika filozofije ter poznavalsko odgovarjali na zapletena matematična vprašanja, na vprašanja iz logike in metafizike. Javnemu zagovoru je prisostvovalo več kot ducat filozofov, trije kleriki in štirje cerkveni ura-

dniki, med njimi trije plemiči.« To je bil prvi ljubljanski izpit, ki so ga javno naslovili s Kopernikovim imenom, in nedvomno priložnost, ki je ni smel zamuditi noben mestni matematik, fizik ali astronom, vreden tega imena.

Ljubljanski profesor fizike Janez Schöttl je leta 1761 zelo uspešno opazoval navidezni prehod Venere čez ploskev Sonca. Njegove meritve je pohvalila celo pariška akademija. Gabrijel Gruber pa je pri svojem pouku navigacije in orientacije med plovbo študente učil tudi praktične astronomije z uporabo teleskopa in seveda z uporabo Kopernikovih, Keplerjevih in novejših knjig. Med njegovimi najboljšimi dijaki je bil Jurij Vega, ki je pozneje tudi sam veliko raziskoval in pisal o astronomiji, kot nam je nedavno razkril profesor Marijan Prosen.

Tako je bil prav v Vegovem rojstnem letu (1754) v njegovi poznejši jezuitski šoli vpisan ekslibris v drugo izdajo Kopernikove knjige. Za knjigo je skrbel Vegov poznejši ljubljanski spovednik, matematik in fizik baron Bernard Ferdinand Erberg (1718 Ljubljana–1773 Krems), ki je po ukazih Marije Terezije vodil reformo ljubljanskih študijev.

Tako je danes pred nami kot na dlani skoraj pol tisočletna usoda te znamenite Kopernikove knjige v Ljubljani. Odkritje meče še boljšo luč na Vegovo šolanje v Ljubljani, hkrati pa pomeni prvovrstno odkritje enega doslej najdražjih knjižnih zakladov Slovenije. Objava tega odkritja bo nedvomno imela velik odmev pri nas in po svetu. Prva in druga izdaja Kopernikove knjige sta namreč izredna redkost, ljubljanska pa je bila zaradi nenavadnega spleta okoliščin doslej spregledana.

In koliko stane takšna knjiga, bi gotovo zanimalo mlade bralke in bralce Preseka. Odgovor ni preprost. Knjig teh vrst namreč ne prodajajo po določenih cenah v trgovinah, temveč predvsem na dražbah v Londonu ali v ZDA. Za precej slabše ohranjeni izvod Kopernikove knjige (1566) je prodajalec nedavno iztržil 125 000 ameriških dolarjev. Končna cena knjige je seveda v veliki meri odvisna od spretnosti prodajalca in od premožnosti večine anonimnih kupcev, ki med seboj tekmujejo z višanjem ponudb na takšnih dražbah. Zagotovo pa ljubljanski »Kopernik« ne bo šel zlepa v prodajo, saj gre za slovenski nacionalni zaklad neprecenljive vrednosti.

■ Rebus

≠ K

Marko Bokalič

Slika 4. Naslovnica Kopernikove izdaje iz leta 1566, v katero so ljubljanski jezuiti leta 1754 zapisali svoj lastniški vpis, prav v rojstnem letu Jurija Vege.

